

Nr 46.

Ankom till riksdagens kansli den 1 november 1941 kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa bestämmelser om dödande av handlingar som förstörts under krig m. m.

Genom en den 17 oktober 1941 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 307, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga följande vid propositionen fogade förslag till

L a g

med vissa bestämmelser om dödande av handlingar som förstörts under krig m. m.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen förordna att, med avvikelse från vad i lagen om dödande av förkommen handling stadgas, följande särskilda bestämmelser skola tillämpas.

2 §.

Förutom de handlingar som enligt ovannämnda lag kunna bliva föremål för dödning må ock obligation, som kan antagas hava blivit förstörd eller eljest förkommit, dödas efter därom gjord ansökan.

3 §.

Kungörande av inkomna ansökningar om dödning skall äga rum å tid och på sätt Konungen bestämmer. Konungen må ock bestämma tid för fullföljd av inkomna ansökningar om dödning.

4 §.

Visar den som gjort ansökan om dödning sannolika skäl att handlingen för honom förstörts eller eljest förkommit, äge rätten eller domaren, efter att hava berett gäldenären eller, i fråga om aktiebrev, bolaget tillfälle att yttra sig, för tiden intill dess ärendet blivit genom laga kraftägande beslut avgjort berättiga sökanden att tidigast tre månader från förfallodagen lyfta ej upp-

buren avkastning å handlingen såsom om han innehade denna. Beslut som nu sagts må jämväl avse förfluten tid.

Beslutet må när som helst återkallas. Det åligge rätten eller domaren att genast underrätta gäldenären eller bolaget, när återkallelse skett.

Beslut som avses i första och andra styckena skall, såvitt ej annorlunda förordnas, omedelbart lända till efterrättelse. Beslut om återkallelse må dock ej åberopas mot gäldenären eller bolaget förrän det kommit gäldenären eller bolaget till handa.

5 §.

Avser ansökan om dödning allenast kuponger som utfärdats till skuldebrev eller aktiebrev, må beslut som i 4 § sägs meddelas med avseende å kupongerna såsom om ansöknings gällt jämväl huvudförbindelsen eller aktiebrevet.

6 §.

Konungen äger förordna, att vad i handling, som kan dödas enligt lagen om dödande av förkommen handling eller enligt denna lag, må vara bestämt om betalning hos annan än gäldenären eller, i fråga om aktiebrev, bolaget tills vidare ej må åberopas eller att bestämmelsen tills vidare skall vara underkastad den jämkning som Konungen bestämmer.

7 §.

Vad i 3—5 §§ stadgas skall, om Konungen så bestämmer, gälla ändå att ansökan inkommit innan förordnande enligt 1 § trätt i kraft.

8 §.

Konungen bestämmer viss tid, då ansökan senast skall hava ingivits till rätten för att bestämmelserna i denna lag skola tillämpas därå.

Denna lag träder i kraft dagen efter den då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för lagförslaget, får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan, hänvisa till propositionen.

Enligt 1 § lagen om dödande av förkommen handling den 8 april 1927 må handling, vars företeende utgör villkor för rätt att kräva betalning eller påkalla fullgörande av annan förpliktelse, dödas på begäran av den som förlorat handlingen, såframt det kan antagas att handlingen förstörts eller eljest förkommit. Detsamma gäller i fråga om aktiebrev och in-tecknad förskrivning som är ställd till viss man. I paragrafen stadgas undantag för banksedlar och obligationer. I 2—5 §§ meddelas be-

stämmelser om behörig domstol för ansökan om dödning, om formen för ansökningen, om underrättelser till vissa sakägare samt om föreläggande för sökanden att förebbringa utredning.

Visar sökanden sannolika skäl, att handlingen förstörts eller eljest förkommit för honom, skall rätten enligt 6 § förelägga honom att å viss rättegångsdag fullfölja ansökningen, varjämte rätten utfärdar offentlig stämning som anslås å rättens dörr och genom sökandens försorg införes i allmänna tidningarna ävensom, där rätten finner lämpligt, i tidning inom orten. Införandet i allmänna tidningarna skall äga rum i första numret för januari, april, juli eller oktober månad, enligt vad rätten bestämmer. Vid utsättande av dag för ansökningens fullföljande skall iakttagas, att minst ett och högst två år komma att förflyta mellan dagen för införandet och den dag som utsättes för ärendets fullföljande. I 7 § stadgas bl. a., att ansökan, som ej fullföljes å utsatt dag, skall vara förfallen.

Innan fullföljd ansökning företages till avgörande, skall rätten enligt 8 § förelägga sökanden att förebbringa utredning, huruvida efter den offentliga stämningens utfärdande inträffat omständighet som kan tjäna till upplysning i saken, såsom att ränta eller vinstutdelning uppburits eller krav eller påminnelse på grund av handlingen skett hos gäldenären. Finner rätten någon omständighet ej ha förekommit som utvisar att handlingen finnes i behåll eller ger skälig anledning till antagande att så är fallet, skall handlingen dödas genom beslut av rätten. Dödas handlingen, må enligt 9 § den omständigheten att den ej kan företes icke utgöra hinder för sökanden att göra gällande den rätt som kunnat grundas på handlingen. Den, som är förpliktad att fullgöra vad i handlingen blivit utfäst eller vars egendom på grund av in-teckning eller eljest häftar för utfästelsen, har att utfärda ny handling som svarar mot den dödade. Vad i lagen stadgas om den förpliktade skall, när fråga är om dödande av aktiebrev, tillämpas å aktiebolaget.

Vissa särbestämmelser gälla om in-teckningar och om motböcker hos bank m. m. Beträffande motbok med postsparbanken meddelas bestämmelser i förordningen om postsparbanken.

I skrivelse till försäkringsinspektionen den 26 oktober 1939 har *svenska livförsäkringsbolags förening* framhållit, att avsaknaden av möjlighet att döda obligationer i nuvarande tidsläge med ökad risk för förstörelse av värdehandlingar framstode såsom en allvarlig brist. *Försäkringsinspektionen* har i skrivelse till Konungen den 22 december 1939 uttalat, att inspektionen funne det vara av största vikt att möjlighet infördes att döda obligationer som förstörts. Med anledning härav upprättades inom justitiedepartementet en den 18 mars 1940 dagtecknad promemoria angående dödning av obligationer. Vid promemorian fogade lagförslag, över vilka yttranden inhämtades av åtskilliga myndigheter och sammanslutningar, ha emellertid tills vidare icke föranlett lagstiftning.

I en den 8 april 1941 dagtecknad promemoria upptogs sedermera till behandling frågan om dödning av värdehandlingar i allmänhet, som förstörts eller förkommit under krigsförhållanden.

I promemorian uttalas, att en svensk lagstiftning i ämnet syntes böra utformas på grundval av 1927 års lag om dödning.

Såsom en huvudpunkt i lagstiftningen upptages i promemorian först frågan om dödning av obligationer. I detta hänseende anföres bland annat följande:

Oavsett vilken ståndpunkt man vill intaga till frågan om dödning av obligationer under fredsförhållanden, är det uppenbart, att obligationer som förstörts genom krigsåtgärd böra kunna dödas. Många av de ur allmän synpunkt viktigaste inrättningarna, såsom försäkringsbolag, ha sina tillgångar huvudsakligen eller till väsentlig del placerade i obligationer och skulle kunna utsättas för katastrof, om dödning ej finge äga rum i händelse att obligationernas förvaringsrum och därmed även obligationerna förstördes. Hänsynen till den utländska marknaden kan i detta fall icke få vara avgörande. Härom torde delade meningar knappast kunna råda. Undantag kunde möjligen ifrågasättas beträffande obligationer, utfärdade av staten, för vilka i så fall riksgäldskontoret borde meddela erforderliga bestämmelser, eventuellt för premieobligationer. Detta synes dock knappast påkallat. Vad särskilt angår premieobligationer har gränsen mellan dessa och andra obligationer i viss mån utsuddats genom införandet av räntebärande obligationer med rätt att delta i vinstutlottning. Även om premieobligationerna i allt fall intaga en särställning genom att de kunna komma att representera ett värde, många gånger större än det ursprungliga, torde den försiktighet som fördenskull kan vara påkallad kunna tillgodoses genom lämpliga föreskrifter om kungörande av dödningens ansökningar och erforderliga krav på bevisningen.

I promemorian har härefter beträffande huvudgrunderna i övrigt för lagstiftningen framhållits, att behovet av att erhålla ersättning för förstörda eller förkomna handlingar kunde tänkas framträda snabbt och giva sig tillkänna redan medan kriget ännu påginge och ny förstörelse ägde rum. Tydligt kunde ett dödningsförfarande som under sådana omständigheter igångsattes befaras bli synnerligen osäkert, om ej särskilda åtgärder vidtoges. På denna grund kunde bland annat ifrågasättas, huruvida icke kungörande borde kunna uppskjutas. Å andra sidan märktes, att om förstörelse ägde rum i större utsträckning, väntetiden i dödningsärenden kunde tänkas vålla mer eller mindre allvarliga rubbningar i rättslivet. Detta talade för att införa möjlighet att snabbt ge rättighet att lyfta åtminstone avkastning å värdehandling som förstörts eller förkommit, även om slutligt beslut om huvudförbindelsens dödning måste anstå.

Beträffande den ifrågasatta lagstiftningens tillämplighet erinras i promemorian, att de beredskapslagar som tidigare antagits i vårt land i allmänhet angivits vara tillämpliga vid krig eller krigsfara, vari riket befunne sig, eller eljest under utomordentliga av krig föranledda förhållanden. Det kunde möjligen ifrågasättas att begränsa den nu ifrågavarande lagstiftningen till det fall att Sverige råkade i krig. Då emellertid förstörelse genom krigsåtgärd kunde tänkas drabba vårt land, utan att riket kunde sägas befinna sig i krig, hade en sådan begränsning icke ansetts tillräddlig. Med en vidare formulering bleve lagen mera användbar för olika tänkbara situationer utan att någon olägenhet behövde befaras. Kungl Maj:ts förordnande borde emellertid krävas för att lagen skulle få tillämpas.

Vad härefter angår frågan vilka särskilda bestämmelser om dödning som kunde erfordras — utöver en utvidgning till obligationer — har i promemorian om själva dödningsförfarandet uttalats följande:

Kungörelse om dödning förutsattes i 6 § av 1927 års lag bliva införd, bland annat, i allmänna tidningarna i första numret av varje kvartal. Under krig kan det givetvis bliva förenat med synnerliga svårigheter för utgivaren att sprida tidningen eller för allmänheten att följa med kungörelserna i denna. Det kan därför ifrågasättas, huruvida icke den definitiva upprensningen med avseende å förstörda eller förkomna handlingar bör anstå till krigets slut. Om då sker ett allmänt kungörande av inkomna ansökningar om dödning, skulle detta kungörande kunna tillkännagivas — även utomlands — på ett sådant sätt att det tilldrar sig allmän uppmärksamhet. Bland annat skulle över alla anmälda förkomna handlingar kunna tryckas listor, liknande dem som nu utgivas vid lotteridragningar o. s. v. Bestämmelser här- om kunna lämpligen meddelas av Kungl. Maj:t.

Det förefaller som om nu föreskriven tid, ett å två år, för fullföljandet av dödningsansökan skulle kunna förkortas, då kungörande skett i sådana mera uppseendeväckande former som nyss nämnts. Det är ju också att märka, att enligt vad nyss sagts den tid som förflyter innan kungörande äger rum förutsattes kunna bliva förlängd. En förkortning av den väntetid som skall förflyta *efter* kungörandet synes kunna försvaras med att den som efter en sådan katastrof som ett krig icke medverkar till ett snabbt tillrättläggande av förhållandena får stå sitt kast. Ehuru väntetiden efter ett effektivt kungörande alltså antagligen bör kunna förkortas, är det naturligtvis icke helt uteslutet, att förhållandena tvärtom kunna vara sådana att i stället en förlängning kan vara påkallad i fråga om den väntetid som bör förflyta efter kungörandet. Väntetiden bör med anledning av det sagda kunna bestämmas efter omständigheterna, dock så att enhetliga bestämmelser såvitt möjligt meddelas för alla dödningsärenden eller visst slag av dylika ärenden. Beslut härom torde böra meddelas av Kungl. Maj:t.

I promemorian har, såsom förut nämnts, ifrågasatts att stadga bestämmelser som skulle möjliggöra att snabbt få lyfta avkastning å värdehandling som kunde antagas ha förstörts eller förkommit. Till närmare utveckling av denna tanke anföres:

Ett dödningsärende tager redan enligt 1927 års lag avsevärd tid, och tiden kan enligt nyss föreslagna bestämmelser komma att förlängas. Att vänta lång tid, innan något som helst anspråk med framgång kan göras gällande på grund av förkommen handling, kan såsom förut antytts tänkas vålla stora svårigheter för olika slags viktiga institut liksom för enskilda personer. Givetvis är det betänkligt att just under förhållanden, då en viss förvirring kan antagas råda, lätta på förfarandet, men å andra sidan förefaller det naturligt, att tredje man med anledning av krigsförhållanden får i viss utsträckning finna sig i, utom andra, vissa ekonomiska risker som man eljest ej skulle ålägga honom. En skälig lösning av denna fråga synes kunna vinnas, därest en särbestämmelse införes beträffande avkastningen. Om denna kan få lyftas utan längre avbrott, oaktat handlingen förkommit, torde de olägenheter som eljest väntetiden i dödningsärendena skulle medföra bliva väsentligt reducerade. En bestämmelse i nämnda hänseende synes böra innehålla, att om sökanden visar sannolika skäl att handlingen för honom förstörts eller eljest förkommit, domstolen äger berättiga honom att efter viss tid, förslagsvis tidigast tre månader, från förfalldagen lyfta ej upp- buren avkastning å handlingen utan att behöva förete denna. Domstolens

förordnande får ej gälla för längre tid än till dess ärendet blivit slutligen avgjort.

Den rätt att uppbära avkastningen som grundas å sådant förordnande kan icke göras ovillkorlig. Det måste ju tagas i beräkning, ej blott att annan för inlösen presenterar kuponger, där sådana utfärdats, utan även att någon eljest anmäler sig såsom innehavare av den förkomna handlingen. Domstolen bör därför när som helst äga att återkalla sitt förordnande. Om återkallelse skett, bör domstolen omedelbart underrätta gäldenären därom.

Vad i det föregående sagts om domstolen synes på landet även böra gälla domaren.

Beträffande innebörden av förordnande om rätt att lyfta avkastningen må i övrigt framhållas, att verkan därav blir att, om den till vars förmån förordnandet meddelats lyfter avkastningen, gäldenären är fri från sin förpliktelse i motsvarande mån, även om det skulle visa sig att den förre ej var rätt fordringsägare. Tydligt är, att om gäldenären ej ställer sig förordnandet till efterrättelse men det, innan beloppet utbetalats, visar sig att annan var rätt fordringsägare, gäldenären icke må förpliktas att utgiva beloppet till den som utverkat förordnandet. Detta skall alltså endast avse att ersätta den legitimation som eljest innehavet av handlingen utgjort.

Skulle det, sedan utbetalning skett, visa sig, att den som uppträtt såsom sökande i dödningsärendet i själva verket avhänt sig handlingen, skall han givetvis förpliktas att utgiva den avkastning, han på grund av rättens eller domarens förordnande till äventyrs orättmätigt uppburit, till den som förvärvat handlingen eller dennes rättsinnehavare. Att någon, utan sökandens medverkan, i god tro blivit innehavare av handlingen, bör däremot icke medföra, att sökanden skall till den godtroende innehavaren utgiva den avkastning, han enligt rättens förordnande uppburit.

Den omständigheten, att dödning eventuellt icke medgives i det slutliga utslaget, synes icke i och för sig böra föranleda återbetalningsskyldighet, i all synnerhet som det icke därmed är visat vem som rätteligen bort uppbära avkastningen.

Förordnande om rätt att lyfta avkastningen bör kunna meddelas även för förfluten tid.

En särskild fråga bör uppmärksammas i detta sammanhang, nämligen hur domstolen skall förfara då — såsom brukligt är — till obligation eller aktiebrev utfärdats särskilt kupongark. Om dödningsansökningen avser både huvudförbindelsen och kupongarket, böra de utan tvekan betraktas som en enhet och rätt att lyfta avkastningen kunna medgivas, oaktat detta i själva verket betyder att kupongerna dödas, i den mån avkastningen lyftes. Om huvudhandlingens finnes i behåll under det att kupongarket förkommit, t. ex. därför att de förvarats på olika ställen, bör förordnande om rätt att lyfta avkastningen kunna meddelas, även om dödningsansökan avser endast kupongarket. Ett stadgande härom synes behöfligt.

I detta sammanhang diskuteras i promemorian frågan huruvida även kapitalbelopp skulle kunna få lyftas utan avvaktan på dödningsärendets utgång. En bestämmelse i dylik riktning förklaras emellertid gå alltför långt.

Sedan i promemorian på närmare angivna skäl avvisats tanken att uppställa särskilda bestämmelser om bevisningen i dödningsärenden som här avses, behandlas slutligen ett speciellt spörsmål om betalningsorten med anledning av förekommande bestämmelser i vissa obligationer och aktiebrev, om att kupongerna komma att inlösas av vissa banker m. fl. För att

möjliggöra kontroll över utbetalningen under krigsförhållanden kunde det vara nödvändigt att kunna häva eller jämka en dylik bestämmelse. Särskilt om förordnande meddelats angående rätt att efter viss tid från förfallodagen lyfta avkastning, kunde uppstå svårigheter att kontrollera, att ej avkastningen likväl lyftes av annan. På grund härav syntes Kungl. Maj:t böra äga rätt att medgiva avsteg från utfästelser av angiven art i värdehandlingar vilka kunna bli föremål för dödning. Ett dylikt avsteg syntes innebära ett så ringa ingrepp i borgenärens rättigheter, att det icke vore nödvändigt att tillerkänna honom någon kompensation därför.

Vad angår de föreslagna särskilda bestämmelsernas giltighetstid uttalas i promemorian, att det syntes böra ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma, när och huru länge de föreslagna bestämmelserna skola vinna tillämpning.

I promemorian föreslås slutligen, att Kungl. Maj:t skall erhålla befogenhet att meddela straffbestämmelser för oriktiga uppgifter i dödningsärenden.

Vid promemorian hade fogats ett i enlighet med det anförda upprättat utkast till *lag med vissa bestämmelser om dödande av handlingar som förstörts under krig m. m.*

Över promemorian jämte därvid fogat lagutkast ha efter remiss avgivits yttranden av fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret, bank- och fondinspektionen, försäkringsinspektionen, svenska bankföreningen, svenska försäkringsbolags riksförbund, styrelsen för Stockholms fondbörs, Sveriges allmänna hypoteksbank, Konungariket Sveriges stadshypotekskassa, svenska bostadskreditkassan och svenska fondhandlareföreningen.

För innehållet i dessa yttranden redogöres närmare å sid. 12—15 i propositionen, vartill utskottet hänvisar.

Vid remiss till lagrådet den 10 oktober 1941 av det genom förevarande proposition framlagda lagförslaget anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Westman* — efter att hava redogjort för den i ärendet föreliggande utredningen — följande:

»Av den verkställda utredningen framgår, att det är önskvärt att särskilda bestämmelser meddelas beträffande dödning av värdehandlingar under krig och därmed jämförliga förhållanden. Det remitterade lagutkastet synes lämpat att ligga till grund för en sådan lagstiftning, även om det helt naturligt icke är tillfyllest för alla tänkbara situationer.

Denna fråga torde böra upptagas utan avbidan på lösningen av spørsmålet om dödning av obligationer under fredstid, vilket erbjuder flera vanskligheter. Genom att statens nya obligationslån medfört en stor ökning av obligationsstocken kan det senare spørsmålet väl sägas vara aktuellt, men med hänsyn bland annat till dessa obligationers utomordentligt stora spridning synes det påkallat att särskilt beakta den risk för tredje man som ett dödningsförfarande under sådana förhållanden innebär. De förutsättningar för dödning av obligationer, som för normala förhållanden föreslagits i en tidigare inom departementet upprättad promemoria, torde böra upptagas till

förnyad prövning. Gentemot kravet på en skyndsam ändring i 1927 års lag, så att jämväl obligationer komma att inbegripas, kan erinras om att trygghet mot förlust kan i fråga om statens och ett stort antal andra svenska obligationer vinnas genom inskrivning i vederbörande skuldbok.

Den nu föreslagna lagen skall enligt det remitterade utkastet träda i tillämpning först efter förordnande av Konungen. I utkastet har möjligheten att erhålla dödning av obligationer ytterligare begränsats till sådana som förstörts eller förkommit efter viss dag som Konungen bestämmer. Denna inskränkning synes av praktiska skäl böra utgå. Om lagen skall tillämpas, torde alltså jämväl äldre förluster som till äventyrs icke reglerats i annan ordning böra få återopas. Därigenom skulle alla dylika frågor för förfluten tid kunna bli föremål för behandling i ett sammanhang.

I lagutkastet synas även vissa andra jämkningar böra göras. Sålunda torde uttryckligen böra stadgas, att gäldenären, och i fråga om aktiebrev bolaget, skall erhålla tillfälle att yttra sig innan förordnande om rätt att lyfta avkastning meddelas. Vidare lär återkallelse av sådant förordnande icke böra få återopas gentemot gäldenären eller bolaget förrän beslutet kommit gäldenären eller bolaget tillhanda. Verkan av förordnandet, om det visar sig att annan innehar värdehandlingen, torde böra bedömas enligt vad som kan anses följa av allmänna rättsregler.

I några yttranden har förordats en förlängning av den föreslagna väntetiden innan avkastning enligt rättens tillstånd må lyftas, vilken tid i utkastet bestämts till minst tre månader. En sådan förlängning skulle dock i alltför hög grad motverka bestämmelsens syfte och synes knappast vara påkallad som huvudregel. Förslaget ger emellertid domstolen eller domaren befogenhet att stadga längre tid. Särskild kungörelse om rättens beslut synes icke behöflig.

Att såsom i ett yttrande ifrågasatts i vissa fall stadga ovillkorlig skyldighet för domstolen eller domaren att meddela förordnande om avkastningen synes ej lämpligt. Bestämmelsen torde av de skäl som anförts i promemorian icke heller böra utsträckas till att gälla, utom avkastning, även förfallna kapitalbelopp.

Den föreslagna bestämmelsen om undantag från vissa i värdehandlingar förekommande betalningsföreskrifter torde kunna bli av praktisk betydelse. Det lär t. ex. vara lämpligt, att om tillstånd meddelas att lyfta avkastning efter viss tid, gäldenären eller i fråga om aktiebrev bolaget må kunna centralisera all utbetalning av ränta eller utdelning efter denna tid så att trygghet mot dubbelbetalning vinnas. Föreskrift om centralisering bör givetvis icke meddelas mot gäldenärens eller bolagets önskan. Vad svenska bankföreningen i övrigt anført mot bestämmelsen synes icke utgöra tillräcklig anledning att utesluta den.

Den föreslagna bestämmelsen om rätt för Konungen att meddela straffbestämmelser torde däremot kunna utgå.»

Lagrådet har lämnat förslaget utan erinran.

Utskottet har vid sin granskning av det framlagda lagförslaget icke funnit anledning till erinran mot detsamma och får alltså hemställa, Utskottet.

att förevarande proposition, nr 307, måtte av riksdagen bifallas.

Stockholm den 30 oktober 1941.

På första lagutskottets vägnar:

K. SCHLYTER.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Schlyter, Branting, Eskhult, Karl Johan Olsson, Theodor Magnusson, Caap, Ekströmer* och *Lindblom*; samt

från andra kammaren: herrar *Gezelius, Olsson* i Mellerud, *Björling, Berg* och *Lindberg* i Stockholm, fru *Ruth Gustafson* samt herrar *Lindahl* och *Gustafsson* i Lekåsa.
